

ובזה יש לבאר דברי הרא"ש (ע' להלן בקושית האחרונים) שאינו חייב לתת לו מבינונית אם חביבה היא בעיניו ורוצה אותה לעצמו, כי אין לו חיוב אלא שישלם ב'מיטב', והרי העידית היא לא פחות 'מיטב' מהבינונית, אולם כאשר מוכן לתתה לו, אין לו שום טענת 'וקרא דלקמיה' – כי הרי מדין 'מיטב' שאמרה תורה מחוייב לתתה לו כדהשתא.

אלא שיש להקשות על עיקר התירוץ, הלא בדברי רב אחא בר יעקב מבואר שאף בעלי חובות שדינם בבינונית משלמים בינונית כדהשתא. וצריך לומר שאמנם לפי דעתו גם זה נכלל בתקנת בינונית ליתן כדהשתא, אבל לפי התירוץ הראשון אין דין זה קיים אלא בעידית.

'אם כן, הורעת כחן של נזקין אצל בינונית וזיבורית, דרחמנא אמר ממיטב, ואת אמרת מבינונית וזיבורית נמי לא? ... אם כן, נעלת דלת בפני לוי?' מבואר בגמרא שזכות יש לניזק לתבוע בינונית וזיבורית כמחיר הוול של עתה, שלא הורעו כחן של עידית ובינונית מזיבורית. והוא הדין לבעל-חוב בזיבורית.

וכתב הרא"ש שכל זה דוקא כשגילה דעתו שמוכן לתת לו כיוקרא דלקמיה, אך אם אינו רוצה ליתנה לו כי חביבה לו אותה קרקע – אינו חייב לתתה לו, שהרי גם כאשר יש לו כמה עידיות, אין לניזק זכות תביעה על קרקע מסוימת אלא יכול לדחותה באחת מן הקרקעות. והכי נמי, לא עדיפות קרקעות בינונית וזיבורית מהעידית, ויכול לעכבן אצלו.

וצריך באור בסברתו, היכן מצינו זכות של אחד, התלויה בחביבותה של הקרקע אצל השני? ועוד, הכי נימא גם בכלים כן, שאם מוכן לתת לו כלי מסוים כיוקרא דלקמיה, שיתחייב לתת לו כדהשתא היות וגילה בדעתו שמוכן ליתנו לו? (אילת השחר). ועוד, הלא פעמים חפץ בה מפני רווח ממון מסויים, ושוה לו ההפרש בין הוולא ליוקרא כאותו הרווח? וע' בחידושי הגר"ט (השלם' קיח) בהסבר הענין. וע' לעיל שצ"ק כוונת הרא"ש היא שאין לו זכות בטענת 'וקרא דלקמיה' כי טענה זו מנוגדת לדין 'מיטב' שאמרה תורה. ואכן נראה שאילו יאמר לו שאינו רוצה לתתה לו כלל, אלא שאם יוותר הלה לקחתה במחיר מוול – יאות, שיכול לעשות כן. שאין כאן סתירה לדין 'מיטב'. וצ"ע.

והתוספות (ח: ד"ה אבל) והרשב"א ועוד פוסקים, חולקים על דעה זו וסוברים שזכותו של התובע לעולם לגבות מזיבורית טפי פורתא. (וע' להלן ח בר"ש משאנץ ובחידושי הנצי"ב. ויש חולקים וסוברים שאין יכול לומר 'אי אפשר בתקנת חכמים' שתקנו לטובתי באופן זה שבא להוציא מאחר. ע' שיטמ"ק בשם ריב"א).

'או בשל עולם הן שמין... רחמנא אמר 'מיטב שדהו' ואת אמרת בשל עולם הן שמין?' יש לפרש מה היה צד הספק לומר 'בשל עולם' – שודאי כוונת הכתוב 'מיטב שדהו' של המזיק, אלא שבדרך כלל העידיות כולן בטיב שוה וגם העידית שלו היא 'עידית של עולם', אבל במקרה חריג שיש לו קרקע משובחת ביותר – לא חייבה תורה להגבותה.

ולפי זה אם יש לו למזיק שתי קרקעות, עידית משובחת ביותר, יותר מעידית של עולם, וקרקע נוספת פחות מעידית של עולם – יחוייב לשלם מן המשובחת כי הרי דינו לשלם ממיטב שדהו, ואם יתן מהגרועה אין זה מיטב. (ואולם אילו היה גדר הדין מעיקרא ב'עידית של עולם', היה הדין במקרה זה לתת את הגרועה, שאינו חייב לתת יותר מדינו. כשם שלרבי ישמעאל דאמר 'בשל ניזק', לולא הכתוב 'שדהו' דהיאך דקמשלם (לעיל ו:), כשיש לו קרקע אחת פחותה מעידית של ניזק ואחת יותר ממנה – לא היה חייב את הטובה). (אילת השחר. ובה ישב את הערת הר"ש על דברי רש"י).

דף ח

'זאי אמרת בשל הן שמין, תעשה בינונית שלו כעידית וידחה ב"ח אצל זיבורית.' מבואר בגמרא להשוות בעל-חוב לניזקין, ואם בניזקין שמין בשלו, שכך היא כוונת הכתוב מיטב שדהו, גם בבעל חוב יש לחכמים לתקן בדומה לניזקין, שגם זה בכלל 'כעין דאורייתא תקון' (עפ"י חזו"א ליקוטים ב"ק יט, ע"ש. וע' אמת ליעקב מה שצידד בוה).

'השתא לשלשה דאיכא למימר חד מינייהו קדים, אמרת כולן נכנסו תחת הבעלים, מכרן לאחר מיבעיא?' ואין לומר 'לא זו אף זו' קתני, שאין אומרים כן אלא בשתי בבות [שבאמירת הדין הראשון עדיין לא העלה בדעתו לשנות הדין המחודש יותר], אבל דבר הנאמר כאחת, באותה בבא, יש לו לומר את הדין המחודש בלבד (תורת חיים).

עיקרון זה מובא בתוס' בקדושין מא. שאין אומרים כן אלא בשתי בבות, לא בשתי תבות.

– משמע מכאן שאם קנו שלשה אנשים ביום אחד, ואין כתוב בשטר את שעת הקנין, אינם יכולים לדחות את הנושים לומר, אני קניתי בראשונה והנחתי לך מקום לגבות. ויש אומרים שהוא הדין כשיום המכירה לא נכתב בשטר. אך יש אומרים שבזה כל קונה וקונה יכול לדחות את הבע"ח בטענה כזו. וכתבו טעמים לחלק בין המקרים (ע' מאירי ורשב"א). והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך (ח"מ קיט, ג וע"ש בסמ"ע ובהגר"א; חו"א ח"מ ליקוטים יא, ט).

יש מי שכתב בהסבר הדבר שאין מועילה טענה זו [אף לפי הדעות שהמכר חל מיד בעת מסירת השטר ולא בסוף היום. ע' כתובות צד. רשב"א], שהרי הלכה היא שאף על פי שאין גובין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, אם השתדפו הבני-חורין – גובה מן המשועבדים ואין יכול לומר 'הנחתי לך מקום לגבות'. ואף כאן, אם מפני הספק אתה מדחהו מכל וכל, הרי זה כ'אשתדוף' וחוזרת לו זכות הגביה מכל המשועבדים (עפ"י חידושי ר' שמעון שקאפ, ע"ש).

דאמר להו: אי שתקיתו ושקליתו כדינייכו – שקליתו, ואי לא – מהדרנא שטרא דזיבורית למריה ושקליתו כולכו מזיבורית... אלא הכא במאי עסקינן בדיתמי...' על מהותה ותוקפה של טענה זו, נחלקו ראשונים: שיטת הרא"ש שטענה זו מאלימה את זכותו בדין, ואינה מהוה כאיום והרתעה גרידא. ולכן אין מקום לתשובת בעלי הדין: 'לכשתחזיר', כי עצם האפשרות שיש לו לדבר נותנת לו כח, גם כאשר אין בכוחו לממשה. יתר על כן, הוסיף הרא"ש, יש דין 'טענינן' לטענה זו, וגם כאשר לא נטענה על ידי הבעל-דין, אנחנו טוענים אותה במקומו. וכתב הרא"ש שגם כלפי בעלי החובות קיימת טענה זו, ויכול להגבותם מהזיבורית מפני שבכחו להחזיר את השטר.

ואילו דעת הרמב"ן (ב'מלחמות ה') שאין טענה זו אלא אפשרות הרתעה ואיום כדי להביא את הצד שכנגד להתפשר, ויכול הלה להשיב לו 'לכי תהדר'. לדעה זו ודאי אין מקום לב"ד לטעון טענת 'אי שתקת' בשבילו. [ובזה הסביר את השמטת הרי"ף לאוקימתת הגמרא 'ביתמי', כי אף בלא יתמי אין שינוי בעיקר הדין בגלל אפשרות טענה זו, אלא שהגמרא העמידה לרווחא דמילתא באופן שאין אפשרות כלל לטעון כן, ביתומים. וע' ר"י מלוניל ורשב"א].

וכבר האריכו בשתי שיטות אלו ובעיקר גדרה של טענה זו, בספרי ראשי הישיבות שבדורות האחרונים – ע' חדושי הגרש"ק ז; הגר"ט קיא; אילת השחר.

– ומה שאמרו 'מהדרנא' – לאו דוקא אלא הכוונה שיחזור וימכור לו קנין מחדש, שהרי אין הקנין חוזר בהחזרת השטר [ומוכח כן ממה שאמרו לענין יתומים שנחשב שקנהו לאחר מיתת אביהם]. כן כתב הרא"ש ז"ל, וכן מבואר ברמב"ן ובמאירי.

ואולם הרשב"א נקט חזרה ממש – שיכבש השטר כאילו לא קנה, ופירש ביתומים קטנים, והואיל ואי אפשר לגבות מהם עד שיגדלו, גובים מן הלוקח. וע"ע יש"ש ואילת השחר ומנחת שלמה.

ולכאורה יש לשאול: מאן יימר שיואיל המוכר לחזור ולקנותה, הלא ראינו שאינו חפץ באותה קרקע, שמכרה? ויש מפרשים שהכוונה שימכור לו ויקנה אותה שוב, כדי שהיא תיקנה לו באחרונה. (ע' בזה אור שמח מלוה ולוה יט; בית ישי ג).

(ע"ב) דאובן שמכר כל שדותיו לשמעון... דלא שייך בינונית דכוותיה...' מבואר בגמרא, כאשר מכר שמעון בינונית ללוי ולא השאיר בינונית כמותה אצלו – יכולים הנושים לגבות מזה או מזה. וכתב הרא"ש להסתפק באופן ששייר אצל שמעון עידית בלבד; האם יכול הבעל-חוב לגבותה ממנו, או שמא יכול שמעון לדחותו אצל לוי לגבות מבינונית כדינו. ובסוף דבריו הכריע שאין לבעל-חוב לטרוח ולחזור אחר לקוחות אחרים, ויכול לגבות משמעון אפילו אם אין אצלו אלא עידית. וכן פסק בשלחן ערוך (ח"מ קיט, א) וכ"פ הש"ך שם. ואמנם מההרש"ל (ב"מ של שלמה) חלק על הרא"ש. [ונחלקו אחרונים כשיש ניזקין ובע"ח, ואין בעידית שאצל שמעון כדי להגבות לשניהם – האם זכות קדימה לניזק לגבות מן העידית כדינו, או שמא שוים הם שאולי הבינונית המכורה נידונית כאילו השתדפה, שזכותם שוה בגבית העידית – ע' נתיבות המשפט קיט סק"ג; חזון איש ב"ק ג, ט. וע"ש סק"ג].

דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי א"ל לאו בעל דברים דידי את...' הראשונים ז"ל פרשו בכמה אופנים מה חילוק יש מי ידון עמו, הלא כל מה שיוכל זה לטעון, אנו נטען בשביל הלוקח? וכתבו בפנים שונות; אם מפני שאחד מהם מומחה בטענות, או שאחד מהם אמר שאין לו עוד ראיות, או שאחד מחל על תביעת שבועה, ועוד.

והנה הנצי"ב שכל דיונם מתייחס כלפי מה שאמרו 'ולא מצי א"ל לאו בע"ד דידי את', אבל ודאי גם